

מי שהיה פרק תשיעי פסחים

צד

עין ששפט
ני מצוה

R. Simon

1

ולרב יהודה לא קשיא. דקפני טמא נשט קמחא כתיב ואפילו
 שביעי של תשעה כדאוקימנא בפרק פירוקין (ג) דכפר לה כמחן
 דלמר טמאיה מה מלוה היא שמי שביעי שלקן בערב הפסח: בסוסיס
 ובפרסיה: מנרול: וכול יהא חיוב. כרת אם לא הניע לעשרה
 בעטת שמיטה: והלה היה. דקח תורה אור
 למודיעין דרך רמוקה הוא: מפני
 גמלים וקרורות. והוא היה מנול
 ציו וני בניו יעלין: חיוב. שאין
 לו אונס שיש לו להשקיע ולקח יחיד
 ולשמוע: שיחא אלפי פרסי היה
 עלמא. היקף הילון המטה נמוך
 החלל מנחה למערב: וסומכא
 דרקיעא. עובי של רקיע: חזא
 גמרא. שיחא אלפי פרסי דעלמא
 נגדי הוא מנייה וכל דלפלא פרסי
 קומנא דרקיע הוא כפר לה מעשי
 קומחא דשמי אלפי פרסי דגמרא:
 עובי של רקיע אחד מששה ביום.
 מהלל ועד שקיעתה שמי חזק
 והוא סברא סבר לה כי הא * דראק
 בר דנה אר יורגן כמה מהלך אדם בינוני
 ביום * פרסאות מעלות השחר ועד הבין
 החמה ה' מילין משקיעת הרמה עד צאת
 הדוכבים חמשה מילין נמצא עובי של רקיע
 אחד מששה ביום מתייב רבי יהודה אומר
 עובי של רקיע אחד מעשרה ביום תרע כמה
 מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות
 ומעלות השחר עד הבין הרמה ארבעת מילין
 משקיעת הרמה ועד צאת הדוכבים ארבעת
 מילין נמצא עובי של רקיע אחד מעשרה
 ביום תיובחא דרבא תיובחא דעולא תיובחא
 לימא תייה תיובחא דר' יורגן אמר לך אנא
 ביבנא הוא דאמי ורבנן הוא דקא טעו דקא
 חשבין דרקיעא חושבא לימא חרדי תיובחא
 דרבי יוניא לא י'אירצו שאני חיש * מצרים
 ד' ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
 פרסה ומצרים ארד מששים בכוש ובוש ארד
 מששים בעולם ועולם ארד מששים בגן וגן
 ארד מששים בערן וערן ארד מששים
 בנהרם נמצא כל העולם כולו כביסי קיריה
 לגינתם תיובחא חא שבע רתגא דבי אליהו
 רבי נון אר (א) * כל הישוב כולו תחת כוכב
 אחד יושב חרע שרדי ארם נון עינו כבוכב ארד הולך למורה עומד כנגדו
 לארבע רוחות העולם עומד עומד מכלל רכל הישוב כולו תחת כוכב אחד
 יושב תיובחא ת"ש * עגלה בצפון עומד בדרום וכל הישוב כולו אינו יושב
 אלא בין עגלה לעקרב וכל הישוב כולו אינו היה אלא שעה ארד ביום שאין
 המה נכנסת לישוב אלא שעה ארד ביום חרע בחושבא המה במורה ובשבע
 המה במערב חצי שבע חרע שבע חרע עומדת בראש כל ארם תיובחא ת"ש
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בשעה
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע

לרב יהודה לא קשיא. דקפני טמא נשט קמחא כתיב ואפילו
 שביעי של תשעה כדאוקימנא בפרק פירוקין (ג) דכפר לה כמחן
 דלמר טמאיה מה מלוה היא שמי שביעי שלקן בערב הפסח: בסוסיס
 ובפרסיה: מנרול: וכול יהא חיוב. כרת אם לא הניע לעשרה
 בעטת שמיטה: והלה היה. דקח תורה אור
 למודיעין דרך רמוקה הוא: מפני
 גמלים וקרורות. והוא היה מנול
 ציו וני בניו יעלין: חיוב. שאין
 לו אונס שיש לו להשקיע ולקח יחיד
 ולשמוע: שיחא אלפי פרסי היה
 עלמא. היקף הילון המטה נמוך
 החלל מנחה למערב: וסומכא
 דרקיעא. עובי של רקיע: חזא
 גמרא. שיחא אלפי פרסי דעלמא
 נגדי הוא מנייה וכל דלפלא פרסי
 קומנא דרקיע הוא כפר לה מעשי
 קומחא דשמי אלפי פרסי דגמרא:
 עובי של רקיע אחד מששה ביום.
 מהלל ועד שקיעתה שמי חזק
 והוא סברא סבר לה כי הא * דראק
 בר דנה אר יורגן כמה מהלך אדם בינוני
 ביום * פרסאות מעלות השחר ועד הבין
 החמה ה' מילין משקיעת הרמה עד צאת
 הדוכבים חמשה מילין נמצא עובי של רקיע
 אחד מששה ביום מתייב רבי יהודה אומר
 עובי של רקיע אחד מעשרה ביום תרע כמה
 מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות
 ומעלות השחר עד הבין הרמה ארבעת מילין
 משקיעת הרמה ועד צאת הדוכבים ארבעת
 מילין נמצא עובי של רקיע אחד מעשרה
 ביום תיובחא דרבא תיובחא דעולא תיובחא
 לימא תייה תיובחא דר' יורגן אמר לך אנא
 ביבנא הוא דאמי ורבנן הוא דקא טעו דקא
 חשבין דרקיעא חושבא לימא חרדי תיובחא
 דרבי יוניא לא י'אירצו שאני חיש * מצרים
 ד' ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
 פרסה ומצרים ארד מששים בכוש ובוש ארד
 מששים בעולם ועולם ארד מששים בגן וגן
 ארד מששים בערן וערן ארד מששים
 בנהרם נמצא כל העולם כולו כביסי קיריה
 לגינתם תיובחא חא שבע רתגא דבי אליהו
 רבי נון אר (א) * כל הישוב כולו תחת כוכב
 אחד יושב חרע שרדי ארם נון עינו כבוכב ארד הולך למורה עומד כנגדו
 לארבע רוחות העולם עומד עומד מכלל רכל הישוב כולו תחת כוכב אחד
 יושב תיובחא ת"ש * עגלה בצפון עומד בדרום וכל הישוב כולו אינו יושב
 אלא בין עגלה לעקרב וכל הישוב כולו אינו היה אלא שעה ארד ביום שאין
 המה נכנסת לישוב אלא שעה ארד ביום חרע בחושבא המה במורה ובשבע
 המה במערב חצי שבע חרע שבע חרע עומדת בראש כל ארם תיובחא ת"ש
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בשעה
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע

לרב יהודה לא קשיא. דקפני טמא נשט קמחא כתיב ואפילו
 שביעי של תשעה כדאוקימנא בפרק פירוקין (ג) דכפר לה כמחן
 דלמר טמאיה מה מלוה היא שמי שביעי שלקן בערב הפסח: בסוסיס
 ובפרסיה: מנרול: וכול יהא חיוב. כרת אם לא הניע לעשרה
 בעטת שמיטה: והלה היה. דקח תורה אור
 למודיעין דרך רמוקה הוא: מפני
 גמלים וקרורות. והוא היה מנול
 ציו וני בניו יעלין: חיוב. שאין
 לו אונס שיש לו להשקיע ולקח יחיד
 ולשמוע: שיחא אלפי פרסי היה
 עלמא. היקף הילון המטה נמוך
 החלל מנחה למערב: וסומכא
 דרקיעא. עובי של רקיע: חזא
 גמרא. שיחא אלפי פרסי דעלמא
 נגדי הוא מנייה וכל דלפלא פרסי
 קומנא דרקיע הוא כפר לה מעשי
 קומחא דשמי אלפי פרסי דגמרא:
 עובי של רקיע אחד מששה ביום.
 מהלל ועד שקיעתה שמי חזק
 והוא סברא סבר לה כי הא * דראק
 בר דנה אר יורגן כמה מהלך אדם בינוני
 ביום * פרסאות מעלות השחר ועד הבין
 החמה ה' מילין משקיעת הרמה עד צאת
 הדוכבים חמשה מילין נמצא עובי של רקיע
 אחד מששה ביום מתייב רבי יהודה אומר
 עובי של רקיע אחד מעשרה ביום תרע כמה
 מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות
 ומעלות השחר עד הבין הרמה ארבעת מילין
 משקיעת הרמה ועד צאת הדוכבים ארבעת
 מילין נמצא עובי של רקיע אחד מעשרה
 ביום תיובחא דרבא תיובחא דעולא תיובחא
 לימא תייה תיובחא דר' יורגן אמר לך אנא
 ביבנא הוא דאמי ורבנן הוא דקא טעו דקא
 חשבין דרקיעא חושבא לימא חרדי תיובחא
 דרבי יוניא לא י'אירצו שאני חיש * מצרים
 ד' ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
 פרסה ומצרים ארד מששים בכוש ובוש ארד
 מששים בעולם ועולם ארד מששים בגן וגן
 ארד מששים בערן וערן ארד מששים
 בנהרם נמצא כל העולם כולו כביסי קיריה
 לגינתם תיובחא חא שבע רתגא דבי אליהו
 רבי נון אר (א) * כל הישוב כולו תחת כוכב
 אחד יושב חרע שרדי ארם נון עינו כבוכב ארד הולך למורה עומד כנגדו
 לארבע רוחות העולם עומד עומד מכלל רכל הישוב כולו תחת כוכב אחד
 יושב תיובחא ת"ש * עגלה בצפון עומד בדרום וכל הישוב כולו אינו יושב
 אלא בין עגלה לעקרב וכל הישוב כולו אינו היה אלא שעה ארד ביום שאין
 המה נכנסת לישוב אלא שעה ארד ביום חרע בחושבא המה במורה ובשבע
 המה במערב חצי שבע חרע שבע חרע עומדת בראש כל ארם תיובחא ת"ש
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בשעה
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע
 דאמר ר' יורגן בן זכאי מה חשובה השביבה בת קול לאותו רשע בן רשע

פסחים דף *

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

מסקנה

ענין א"ה דרובא - (33)
 ענין (באבות אלוהי הסתר

הקורא למפרע פרק שני מגילה

לעולם ר' יהודה. ואפי' לכתחילה מכשיר וממני רבי יוסי היא ואפי' דיעבד לא; והאי דמורס לכתחילה ר' יהודה: והאי דברהמ"ז דרביה. משמו של ר' אלעזר בן עזריה אמרה שצריך להשמיע והאי לישנא משמע לכתחילה לכל דיעבד יאל: והשאה דאחיה להברי. לאשמעינן הא פלוגתא דר' יהודה יהודה אור

הנהוה
הב"ח
(6) ב"מ לא
מ"י עכ"ל
הש"ס דכתיב
כל: (3) תוס'
ד"ה"ל ע"י
ו"ה"ה ו"ה"ה
ומה"מ
מ"י ע"י
ד"ה"ל ע"י
ד"ה"ל ע"י
ד"ה"ל ע"י

לעולם ר' יהודה ואפי' לכתחילה ולא קשיא
הא דר' יהודה הא דרביה דתניא ר' יהודה אומר
משום ר"א בן עזריה הקורא את שמע צריך
שישמיע לאונו שנאמר שמע ישראל ה'
אלהינו ה' אהר השמע לאונך מה שאחיה
מוציא מפ"ך ר"מ אומר אשר אנכי מצוך
היום על לבבך אחר כוננת הל"ב הן הן
הדברים השתא דאחיה להכי אפילו חימא
רבי יהודה כרביה סבירא ליה והא דתני
יהודה בריה דר' שמעון בן פוי ר"מ היא
ר' יהודה מבשיר בקמן: (*דרתניא) א"ר
יהודה קמן הייתי וקרייתיה למעלה מרבי
טרפון וקנים בלוד אמרו לו *אין מביאין
ראיה מן הקמן תניא אמר רבי *קמן הייתי
וקרייתיה למעלה מרבי יהודה אמרו לו אין
מביאין ראיה מן המזיר ולמזיר ליה אין
מביאין ראיה מן הקמן תניא ועוד קאמרו ליה
חדא דקמן היית ועוד אפילו גדול היית
אין מביאין ראיה מן המזיר: (בתתניא) אין
קורין את המגילה ילא מלין ולא טובלין
ולא מוין יוכן שומרת יום כנגד יום לא
תשכול עד שתנץ החמה *יכולן עששו
משעלה עמוד השחר כשר ג' מלך

[פסחים דף סה]

המ"ד דאמר קרא *הדימים האלה נזכרים ונעשים
ביום אין בלילה לא לימא תידיה חזיבתא
דר' יהושע בן לוי *ראמר ריב"ל חייב אדם
לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום
כי קחני אדיום: ולא מלין וכו': דכתיב
ויקרא *וביום השמיני ימול: ולא טובלין ולא מוין
ביום השבעי ואיתקש מבידה לחיה: וכן
שומרת יום כנגד יום לא תשכול עד שתנץ
החמה וכו': פשיטא מ"ש שומרת יום כנגד
יום מכל חיביי מבילות איצטריך סלקא דערך
אמינא תידיה כראיה ראשונה של זב וראיה
ראשונה של זב איתקש לבעל קרי דכתיב
ואת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת
ודע מה בעל קרי טובל ביום הוא נמי
ליטבול ביומיה והא ביממא לא מצי
טבלה (8) דכתיב *כל ימי זובה כמשכב
נרתה יהיה לה בליליא מיהת ליעביד מקצת
שימור ותיטבול קמ"ל כיון דבעיא ספירה
ספירה

[פסחים דף נכ]

[תוספתא פ"ח]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

ולא טובלין ולא מוין אלף ביום קשיא דהתן במסכת פרה
(פ"ב משנ"א) אין טובלין האזוב בלילה ומוין ביום חבל
הוא עגמו טובל בלילה ומוין עליו ביום והבא אמרין לצריך לטבול
ביום ופרי"ת דקשי טובליה בן אחת לפני ההוא כדי לקבל ההוא
ואחיה הויה בלילה כדתנן במסכת
יבמות (דף ע"ג) ואחיה לאחר ההוא
והיינו הויה דכתיבא בקרא והויה
הויה ביממא והכי נמי משמע פ"ב
דכריתות (דף ט"ז) דליכא טבילה לפני
ההוא דקאמרינן מה אבוסינא לא
נכחו לבריה אלף צמילה ועבילה
והרל"ה דמיס והרל"ה דמיס נפקא
לן מוידוק את הדם ועבילה נפקא
לן משום דגמירי דאין הויה בליל
טבילה פריה כדי לקבל ההוא
והוא פריה במקום אחיה ההוא
עומדה ואס בן לריך טבילה
לפניה *גוס לריך טבילה לאחריה
הוא בספרי קמ"י ט"ח הק"י
טבילה לא עשה ולא כלום
אלמא שיש טבילה לאחר הויה
כדמשמע ה"ס ואחיה קודם ההוא
כדמשמע בכריתות ונכמה מקומות
בגמרא דשומרי טבילה לפני ההוא
ומ"י קשה הכא בלילה טבילה מיידי
או בטבילה דלפני ההוא כדמשמע
לישנא דקמ"י טובלין בריש' אס בן
הויה אפילו בלילה כדפרישית ואי
מיידי בלילה שלחך הויה מתי
אזירא משום דליקש להויה חיפון
ליה משום דהויה לאחר ההוא ותינה
אלף ביום ולמעוטי לילה שלחך
ההוא דהיינו ליל שמיני לא אלטריך
דכיון דעבר שבעי פשיטא דמורס
לטבול בכל עת שיליה וגם רש"י
פירש כן ומשעבר הויה מותר לטבול
בלילה לכך נראה כפירוש ריב"ל
דהכא מיידי בטבילה אזור דהויה
ביממא כדתנן במסכת [פ"ה ט"ז]

ולכ"ה נקט טובלין ואח"כ מוין וה"ל
משמע בירושלמי דמיידי קרא דוטבל
הויה למדרשא דליקש טבילה להויה
והיינו טבילה אזור *ומיה קשה לרי"י
דהא אמר בשל"י מסכת יומא (דף
פ"ה) הויה והויה ועמאמא (ב) טובלין
ביום ר' יוסי אומר מן המנחה
ולמעלה לא יטבול פירוש אחר
שהפלה תפלת המנחה דהפילה
נעילה יכול הוא לאומרה בלילה
ופשיטא דהיינו ביום שלחך ההוא
*דלי לפני ההוא היך מותר לטבול
ביום הכפורים אי משום דטבילה
בזמנה מזה מכל מקום ההוא
הויה שבות כדאמר פרק אלו דברים

פסחים דף סה) והיך יכול לעשות ואס הפרש שהויה מחלמול
ועבשו הוא טובל בשמיני אין טבילה בזמנה ולא דתיא יום
הכפורים ו"ל שקיבל ההוא מקטן או באוג או שעבר והוה:
קמ"ל
וביום השמיני ימול - קשיא דכפרק ר' אלעזר אומר אס לא הביא (שנת דף קנ"ג) דר"ש הוי קרא לומר אפילו בשבת
ומנן שמונת ימים דר"ש ולא בלילה ותפי' ה"ס טוביה דרבי יוחנן וי"ל דהכא מיידי דהר"ה דהקטנה יותר כראית נגעום
דקדושין (דף ע"ג) וס"ל קרא דר"ש לומר דאשה חיבה למול חפוק ליה דמלת עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה
אמינא דהאי דקשיא פטורות ממלות עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה הויה
ממעטינן נשים חבל מילה שיש בה כרת ונרתה עליה שלם עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בזה נשים למול את בניהו קמ"ל אורו
ללא חי כמי למילה שלא בזמנה וממך דאמר (* דהוהנין בין ביום בין בלילה):

הקשה ה"ה אפרים כיון דמילה חייבה בלילה אס כן הויה מלת עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה
דקדושין (דף ע"ג) וס"ל קרא דר"ש לומר דאשה חיבה למול חפוק ליה דמלת עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה
אמינא דהאי דקשיא פטורות ממלות עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה הויה
ממעטינן נשים חבל מילה שיש בה כרת ונרתה עליה שלם עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בזה נשים למול את בניהו קמ"ל אורו
ללא חי כמי למילה שלא בזמנה וממך דאמר (* דהוהנין בין ביום בין בלילה):

הקשה ה"ה אפרים כיון דמילה חייבה בלילה אס כן הויה מלת עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה
דקדושין (דף ע"ג) וס"ל קרא דר"ש לומר דאשה חיבה למול חפוק ליה דמלת עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה
אמינא דהאי דקשיא פטורות ממלות עשה שהזמן גרמא הי"ל דלי לאו איתיה הויה
ממעטינן נשים חבל מילה שיש בה כרת ונרתה עליה שלם עשרה בריתות הוה אמינא דמחייב בזה נשים למול את בניהו קמ"ל אורו
ללא חי כמי למילה שלא בזמנה וממך דאמר (* דהוהנין בין ביום בין בלילה):

[פסחים דף נכ]

[תוספתא פ"ח]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

[פסחים דף סז]

נינהו. ואידך קראי דמוכחי דתפילה דאורייתא, אסמכתא בעלמא נינהו, והעיקר כמיש הרמב"ן ז"ל:

ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא. המתברר סתם בכאן ולא פירש, והעיקר הוא דשלשה זמנים יש להתחלת זמן התפילה. והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה וכוונתו דכתיב [תהלים עב, ה] יראוך עם שמש. ולכתחילה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, מידי דהוה אתמיד, ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא, וכדנתן במגילה נכ, א] וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא, וגם התמיד אם שחטו משעלה עמוד השחר לא נפסל, אלא שלכתחילה כל דברים שמצותן כיום עיקר הזמן הוא מהנץ החמה, אלא שבתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקדימו זמן מועט קודם הנץ החמה, אבל אם עשו משעלה עמוד השחר פשיטא דיצא. ודלא כדמשמע מדברי רבינו ירוחם ז"ל [נתיב ג חגג] שהביא בכ"י [ד"ה זמן] ומדברי המחבר ז"ל וזה פשוט:

פ"י מה שכתבתי לקמן בריש סימן רל"ג [בליקוטים] בס"ד שזמן תפילת מנחה מתחיל מתחילת ז' שעות, אינו יכול להתפלל תפלת שחרית אלא עד חצות ומשם ואילך צריך להקדים תפילת מנחה:

ואם טעה או עבר והתפלל וכו'. כן כתב הר"מ כמד"ל [תפלה ג, א] והטור ז"ל. ובגמרא הכי איתא אמתניתין [ברכות כו, א] דנתן תפילת השחר עד חצות, פרכינן ותו לא והא אמר רב מרי א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, שהריית, מתפלל מנחה שתיים. ומשנינן כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהיבי ליה שכר תפילה בזמנה, מכאן ואילך שכר תפילה יהיבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהיבי ליה. ומשמע ודאי דכי היכי דלרבנן כולי יומא מצלי הוא הדין לר' יהודה דקיימא לן כוותיה דתפילת השחר עד ד' שעות, דעד ד' שעות יהיבי ליה שכר תפילה בזמנה. מכאן ואילך שכר תפילה יהיבי ליה, שכר תפילה בזמנה לא יהיבי ליה. ומשמע להו להרמב"ם והטור ז"ל דכיון שאינו מתפלל לתשלומין אעפ"י שעבר זמן תפילה אפילו ביטל במזיד יכול להתפלל, דהא דאמרינן [שם] מעוות לא יוכל לתקן [קהלת א, טו] זה שביטל תפילה של שחרית, ואוקימנא להו במזיד, היינו דוקא בתפילת תשלומין שכבר עבר זמנה מכיון שאינו מתפלל קודם מנחה, אבל כל שמתפלל קודם תפילת מנחה, בזמנה קרינן לה להך מילתא. אבל הר"ף [ברכות יח, א] והרא"ש ז"ל [שם פ"ד סימן א] כתבו ואע"ג דליחא דלרבנן דאמרי עד חצות, היכא דטעי וצלי לאחר ד' שעות שכר תפילה יהיבי ליה ע"כ. משמע להו ז"ל דכי היכי דבתפילת תשלומין אמרינן דוקא בשטעה, אבל לא כשביטל במזיד, הוא הדין נמי כל שמתפלל אחר שעבר זמנה דוקא כשביטל בשוגג אבל לא במזיד. וכן בדין דהא בגמרא מרמינן להו ואמרי כולי יומא מצלי ואזיל אלא דעד חצות יהיבי ליה, והוא הדין עד ד' שעות לר' יהודה יהיבי ליה שכר תפילה, א"כ אחר ד' שעות שכבר עבר זמנה האמיתי משם ואילך יש לו דין אחד, ודבר ברור הוא שלא יוכל להתפלל אלא כשעבר בשוגג. וכן כתבו בתוספות ז"ל אהא דאיבעיא להו [שם כו, ב] עד ד' שעות דקאמר ר' יהודה עד ועד בכלל, או דילמא עד ולא עד בכלל, וכתבו בתוספות [שם ד"ה איבעיא] תימא דאמרינן בנידה פרק הרואה כתם [נח, ב] כל שיעורי חכמים להחמיר אלמא עד ולא עד בכלל, וי"ל דאי אמרינן עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו ואפילו במזיד ע"כ. וכן כתבו באלו טריפות [חולין נה, א ד"ה כל]. מכל הני מילי דכתיבנא נקיטנן להלכה שמי שביטל תפילת שחרית במזיד כיון שעברו ד' שעות דהיינו שליש היום, מעוות לא יוכל לתקן קרינן ביה, ואם שגג או נאנס עד שש שעות יכול להתפלל, ומשם ואילך יתפלל מקודם מנחה והדר תפילת שחרית לתשלומי. ודלא כמו שהביא בכ"י ועט. כ

ומשני מהו דחימא הואיל דכתיב [תהלים נה, יח] ערב ובקר וצהריים, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמ"ל י, כלומר דכיון דמדאורייתא אין לה קבע וזמנה כל היום דמיחייבי, ואם איתא דליכא תפילה כלל מדאורייתא אמאי מיחייבי, דאי מדרבנן הא הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא ולא הוה להו למיחייבינהו, אלא על כרחך דכיון דמדאורייתא מיחייבי דהא לא תלייא בזמן גם מדרבנן מיחייבי. וכן מוכח מדברי הרב [הרמב"ם] ז"ל שאחר שכתב הלשון שהבאתי סיים וכתב לפיכך נשים ועבדים חייבין בתפילה וכו'. ועוד דגרסינן בתוספחא [ברכות פרק ג הלכה א] כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפילה, מכלל דתפילה מן התורה אין לה קבע, אלא בכל שעה שירצה להתפלל יתפלל אלא שנתנו חכמים בה קבע. וכן מוכח פ"ב דתעניות נ"ז, ב] דאמרינן התם מה הפרש בין זה לזה, כלומר דקרבן עצים דחי מעמד דנעילה ומעמד דמנחה לא דחי, ומשני הללו מדברי תורה והללו מדברי סופרים. ואין לומר דדבר תורה הוי מדרבנן, דכפרק מי שמתו [ברכות כ, ב] אהא דאמרינן נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, קאמר אביי דהוי מדרבנן, ואמר ליה רבא והא דבר תורה קאמר, מכלל דכל היכא דקתני דבר תורה הוי דאורייתא. ועוד בירושלמי פ"ק דשבת [הלכה ב] ופ"ק דברכות [הלכה ב] אמרינן אהא דנתן מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה, מאי טעמא א"ר אחא ק"ש דבר תורה, ותפילה אינה דבר תורה. א"ר בא ק"ש זמנה קבוע, תפילה אין זמנה קבוע. א"ר יוסי ק"ש אינה צריכה כונה, תפילה צריכה כונה ע"כ. וס"ל להרב ז"ל דניידי ר' בא ור' יוסי מדברי ר' אחא משום דס"ל דתפילה נמי הויא דבר תורה. והו מה שנראה ברעת הרב ז"ל:

אבל הרמב"ן [ספר המצות מצות עשה מצוה ה] השיג עליו והביאו בכסף משנה ז"ל [הלכות חפלה שם], דלא מיחזורא הך סברא, דהא גבי בעל קרי דתנן [ברכות כ, ב] דמהרהר בקריאת שמע ובברכת המזון, ואלו שום תפילה קצרה או ארוכה לא קתני, ואדרבה תניא [שם כא, א] היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר, ודייקינן טעמא דאתחיל הא לא אתחיל לא יתחיל, ויהיבנן טעמא כגמרא משום דק"ש דאורייתא ותפילה דרבנן. וכן במסכת סוכה [לח, א] אהא דתנן גבי לולב נוטלו על שולחנו, אמרינן בגמרא אלמא דמפסיק, והקשו מתפילה דתנן ואם התחילו אין מפסיקין. והשיבו על זה מאי קושיא הא בדאורייתא הא בדרבנן, משמע ודאי דתפילה דרבנן. וכן מוכח ההיא דירושלמי [שבת שם וברכות שם] דמייתנין. ועוד היכן מציינו בתורה חיוב התפילה בכל יום הא לא כתיב אלא ולעבורו בכל לבבכם. אלא דבהא איכא למימר דהתורה לא באת לסתום אלא לפרש וכיון דלא פירש סתמו כפירושו דהוי בכל יום. אי נמי כמו שכתב בעל קרית ספר [למבי"ט, תפלה שם] דמפיק לה מדרמסמין ליה ובירך את לחמך ואת מימין, ואמרינן בהמקבל [כבא מציעא קז, ב] דהוי פת במלח וקיתון של מים של שחרית. ועוד דהא אמרינן בפרק מי שמת [ברכות כא, א] א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל, ואי תפילה דאורייתא הוה ליה למימר שיחזור ויתפלל. ואפילו לר' יוחנן דקאמר חוזר ומתפלל, לאו משום דתפילה דאורייתא, אלא משום דצלותא רחמי נינהו וכולי יומא ליצלי וליזיל. וכן בפרק אין עומדין [שם לא, א] יכול יתפלל אדם כל היום כולו, כבר מפורש ע"י דניאל [נ, יא] וזימנין תלתא, יכול משבא לגולה הוחלה, כלומר שהתחיל אז להתפלל ומקודם לא היה מתפלל, תלמוד לומר די הוה עביד מן קדמת דנא. ואי סלקא דעתך דתפילה מדאורייתא מהיכא תיתי שפורסם לא היה מתפלל. וההיא דמייתנין מפועלים דפרק היה קורא [שם טו, א] שמתפללים מעין י"ח לא קשיא, דכן ראו חכמים שלא לפוטרים מתפילה. וההיא דפרק [בתרא] [שני] דתעניות נ"ז, ב] דקרינן ליה דבר תורה, לא קשיא דלגבי אידך דהוי דברי סופרים מרי להאי דבר תורה.

כזה אפשר להמתין בבית הכנסת ולא ילכו לביתם, מה שאין כן במערב:

ג ואחר חצות וכו'. והב"ח מסיק דזמנה עד זמן מנחה גדולה שהוא חצי שעה אחר חצות ומזמן מנחה ולמעלה מתפלל מנחה שתיים, ומגן אברהם חולק עליו משום דבאמת זמן מנחה מתחיל אחר חצות כדאיתא סימן רל"ג, עד כאן. ובאמת שכן משמע ביומא דף כ"ח וכן פירוש רש"י פרשת בא, והא דקיימא לן זמן מנחה חצי שעה אחר חצות צריך לומר 'משום שמא יטעו, וצריך עיון בסנהדרין פרק היו בודקין. אך ראיתי שגם הפרישה וט"ז פסקו כב"ח, וכן משמע לי דעת כסף משנה פרק ג' מהלכות תפילה ובראב"ן סימן קס"ו ובספר צידה לדרך ורקנטי, ונראה דסבירא להו דכיון דאסור להתפלל מנחה עד חצי שעה כדמשמע בפירוש רש"י דף כ"ו הוי כאילו אינן זמן מנחה ומתפלל שחרית. מיהו בעבר במזיד נראה לי לפסוק כשולחן ערוך ולבוש, כי לפי סוגיא דשמעתא נראה דבמזיד אף אחר שליש היום אסור והוי ברכתו לבטלה, וכן כתב בספר ראב"ן שם, ואם כן די לנו להקל עד חצות ותו לא. ומה שכתב השולחן ערוך והתפלל וכו' נראה דהוא הדין לכחילה יכול להתפלל אחר ד' כשטעה או עבר ומכל שכן כשהיה אונן ועיין סימן ע"א:

סעיף ב

ד איזה עסק וכו'. וכתב בלחם חמודות דף י"ב דהלבוש נתחכם לכתוב לעבור דרך שם דהא אסור לאדם להתעסק קודם התפילה ובאינשי דעבדי איסורא לא רצו לפרט, עד כאן. אבל בנחלת צבי לא הזכיר מדברי לחם חמודות, וכתב זה לשונו דלא לצורך שינה הלבוש דדקדקו בלשונם לכתוב איזה עסק להורות דדוקא להתעסק בעסק אסור, עד כאן, והוא לחלק בין איזה עסק לעסק. ויותר נראה לחלק דדוקא להתעסק בעסק אסור, אבל רק לראות העסק מותר דבראייה בעלמא אין איסור, ואפשר לכונן כן דעת הנחלת צבי אם נגיה בדבריו ודו"ק. ומה שכתב לעבור דרך וכו' פירוש אף במשכים לפתחו כיון דמשום עסק הוא משכים ולא כרי להקביל פניו מותר לומר צפרא דמרא טב:

ה אלא להקביל וכו'. אפילו אינו משכים לפתחו אלא הולך כרי לפגוע בו אסור:

ו אפילו בלא וכו'. אלא בלאו הכי עובר שם, לבוש, נראה דהוא הדין בפגע בו בדרך באקראי אסור. וכן משמע בשולחן ערוך וכן פסק הב"ח, ועיין בלחם חמודות שם ונחלת צבי האריכו מאין יצא לשולחן ערוך דכריעה אסור אפילו בלא משכים לפתחו. ולעניות דעתי אפשר לפרש משום דיש שני פירושים במה דקאמר הש"ס אסור ליתן שלום כשמשכים לפתחו ולפירוש אחד שלום ממש, ולפירוש אחר דוקא כריעה כדמוכח בבית יוסף ואם כן לפירוש דשלום ממש נראה דכריעה לעולם אסור:

ז אין לחוש וכו'. ללכת לפתח חבירו ולהת לו שלום, לבוש. כתב מלבושי יום טוב לא דק דלא אמרינן שלא

ב ואחר כך בטלו וכו'. משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה וכן פשט המנהג בכל העולם, אך יש אנשי מעשה שטובלין לקריין, ואם קשה עליהם שופכין עליהן תשעה קבין והוא שיעור ט"ו קווארט פולניש, ואינו מהני אלא כשמשפכין אליו אבל לטבול בתוכה לא מהני בין הם בכלי בין הם בקרקע ארבעים סאה מים שאובין בקרקע טובלין בו אבל לא בכלי ועיין לקמן סוף סימן תר"ו נתבאר ביותר:

ג בימים הנוראים וכו'. פירוש מיום ראשון של סליחות. כתב מגן אברהם כיון שמוותרין לילך לבית הכנסת מותרין גם כן להתפלל. עוד כתב נראה לי דהוא הדין כשמיטיא בנה או בתה או שהיא יולדת. עוד כתב דלעולם תברך ברכת המזון וקידוש, ואי איכא אחר תשמע מאחרים, עד כאן. ואומר אני אף שיש לפקפק בקצת דבריו מכל מקום שומעין בזה שאינו אלא ממנהגא להקל ועיין תשובת באר עשק סימן ל"ז:

**סימן פט
הלכות תפילה**

סעיף א

א והאיר פני וכו'. דוקא כשהאיר פני כל המזרח ולא סגי כשהביריק השחר בנקודה בלבד כן כתב הב"ח, אבל כמגן אברהם כתב דאף שלא האיר פני המזרח כלל יצא דהא מהדין בעליית השחר כשר להקריב תמיד אלא דחיישינן דילמא אתא למיטעי לכן בעינן האיר פני המזרח כדאיתא ביומא פרק ג' [דף כ"ח ע"ב], עד כאן. ולעניות דעתי מדינא בעינן האיר פני המזרח וכן משמע ברמב"ם ריש ברכות ומשום טעות אזלי לגג לראות, וכן משמע בש"ס שם ודו"ק. גם דלא כמנחת כהן דף ג', וכל הפוסקים שהזכירו משעלה עמוד השחר פירשו במסתמא שהאיר פני המזרח שזה הוא עלות השחר, ועוד דמשום דילמא אתא למיטעי אפילו בדעיבד לא יצא כמו שנתבאר בסימן רל"ג, ואף שכתב מגן אברהם דהכא ליכא למיטעי אלא כשעולה מאור הלבנה ליחא דאשתמיט ליה דברי ברטנורה שם דאף ביום הכיפור דליכא טעמא משום מאור הלבנה חיישינן שיארע טעות אחר כיוצא בו, וברמב"ם פירוש המשנה כתב שאירע שטעה ביום הכיפור. וצריך עיון לי מש"ס שם דף כ"ט:

ב יצא וכו'. משמע דבדיעבד מותר אף שלא בשעת הדחק, ובשעת הדחק מותר אף לכתחילה כדלקמן סוף סימן זה וכן פסקו מעדני יום טוב, ונחלת צבי ולחם חמודות ריש פרק תפילת השחר. כתב רש"ל בימי הסליחות ראוי ליזדר שרגילין להקדים קודם הנץ החמה ואינו נכון, עד כאן. וכתב עלה מגן אברהם ואפשר ששמכו על שטורח ציבור הוא שילכו לביתם, ויקבצו שנית וכמו שכתב הטור סימן רל"ה לענין מעריב, ומכל מקום יראה לכתחילה שלא להשכים כל כך, עד כאן. ולי נראה דלא דמי דבזמן מועט

ליה
גרע:
ו (מגן
נזופה
דאין
זירין
נכות
וכו:
ז בו
י כן
זים.
רקע
וכלי
יהא
אחר
אין
זלת
ותר
"ח.
ואין
אין
לתן
דין
כ"ט
נצת
כה
י"ה
ולא
אן.
ידך
זוא
אתו
ה'
נרא
זזה
וש:

פ"ט פרטי רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

[ב] טעם הנהוגים לחת שלום לחבריהם אחר האל הקדוש: [ג] הנכנס לבית הכנסת ואומר שירות ותשבחות אם מותר אחר כך להתעסק בצרכיו: אם מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיחפלו: [ד] מותר להסתפר ולהכנס למרחץ סמוך לשחרית:

א זמן תפילת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכו'.

ריש פרק ד' דברכות (טו.) מן תפילת השחר עד חלות רבי יהודה אומר עד ד' שעות ומסיק בגמרא (פז.) דהלכתא כרבי יהודה הואיל ומנן צמימא כותמיה ואסיקנא דעד סוף ד' שעות קאמר וגרסינן בגמרא (כו.) ורמינהו מלואה כלומר של ק"ש עם הנך החמה כדי שיטמוך גאולה לתפילה ומלא מתפלל ציוס כלומר ומשמע ליה דאין זמנה אלא עם הנך החמה דוקא והיכי קתני מתניתין עד חלות או עד ד' שעות ומשני כי תניא הוה לומיקין ופירש רש"י לומיקין המקדימים למלות ומחורים לעשות דבר צומנו ומלותו

מקדימים לאחר הנך החמה להתפלל וכי מן צמתימין למאחרים שלא יאחר יותר שמעם ואילך עבר הזמן וכחז שס הרא"ש (סי' א) חפילת השחר עד חלות וכו' וחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אהמיד של שחר (יומא כח.) אע"ג דעיקר מלואה עם הנך החמה כדכתיב (ההלים עז ה) ייראוך עם שמש (וני"מ) [מכל מקום] אם התפלל בזו השעה יא ומהנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המלואה שלה הוא בזמן התמיד הוא הדין לכל זמן המוקדם עכ"ל וגם המוספות (ל. ד"ה אהוה) כתבו בשם ר"ח גבי עובדא דאצוה דשמואל ולוי דבטמוך זמן תפילת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכן דעת הרמב"ם שכתב בפ"ג מהלכות תפילה (ה"א) תפילת השחר מלואה שיחיל להתפלל עם הנך החמה ואח"כ (ה"ו) כתב המתפלל תפילה קודם זמנה לא יא יד חוצמו וחזר ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל אותה שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יא:

דפ"ט א זמן תפילת השחר וכו'. פלוגמא דמ"ק ור' יהודה צמשה ריש פרק תפילת השחר ואסיקנא (נדף כ"ו.) דהלכה כר' יהודה דעד סוף ארבע שעות הוא זמנה דקרנן תמיד של שחר נמי לא הוא קרב אלא עד סוף ד' שעות ולא כמ"ק דאמר עד חלות היה קרב וכחז הרא"ש דהתחלת הזמן הוא נמי כמו קרבן תמיד משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח ופ"ג דתמיד (ל.) מן אמר להן לאו וראו. אם הגיע זמן השמיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי מתיא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח פירוש שלא היה אומר כלום עד שהאירו פני כל המזרח שאין מספיק כשהצריק. השחר כנקודה בלבד והלכה כמתיא בן שמואל ואם כן התחלת זמן תפילת השחר נמי דוקא כשהאירו פני כל המזרח אלא דעיקר מלואה עם הנך החמה כותיקין: וכתב ה"ר ירוחם זמן תפילה משיכיר את סצירו צרוק ארבע חמות ומלואה מן המוצר שיחפלו אחר הנך החמה מיד ואם

הלכות תפלה

סימן פ"ט

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] זמן התחלת תפלת השחר וסוף זמנה לכתחלה ודיעבד: [ב] איסור נתינת שלום לחבירו קודם תפלה והיחור: [ג] איסור להתעסק בצרכיו או לילך לדרך או לאכול ולשתות קודם תפלה: מותר לשחות מים קודם תפלה ואם מותר גם בשבת ויום טוב: [ד] התחיל לאכול קודם זמן תפלה אם צריך להפסיק: [ו] איסור ללמוד קודם תפלה והיחור: [ז] זמן תפלה למי שרוצה להשכים לצאת לדרך: הי עדיף תפלה מעומד או מיסוך גאולה לתפלה:

א (ה) זמן תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח שהרי היא כנגד תמיד השחר. ומאותה שעה ואילך הוא זמנה. ומכל מקום עיקר מצותה עם הנך החמה. אלא שאם

התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יא עכ"ל והקשה ב"י דהא אציי לא קאמר אלא דלתפילין כאחרים דאמרי משיכיר את סצירו וכו' ולא לתפילה כאחרים כמו שהצין ה"ר ירוחם ולפע"ד נראה דדבר פשוט הוא שגם ה"ר ירוחם סצירא ליה דאציי לא קאמר אלא דלתפילין כאחרים אלא דה"ר ירוחם סצירא ליה דהלכה כרבי הונא דקאמר דזמן ק"ש הלכה כאחרים וכדפסק גס רבינו לעיל ריש סימן נ"ח (ע.) וכיון שצריך להסמך גאולה לתפילה אם כן בעל כרחך גס זמן תפילה לכתחלה צריך שיהיה משיכיר את סצירו וכו' לאחז שקרא ק"ש וברכותיה אלא דאם התפלל קודם שקרא ק"ש משעלה ברק השחר יא דכך הוא זמן תפילה כן נראה לי פשוט:

ומלותו מקדימין להתפלל מיד עם הנך החמה וכי מן צמתימין למאחרים שלא יאחר יותר שמעם ואילך עבר הזמן: וכתב הרא"ש ויראה דתחלת זמנה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח (פירוש שהוא קודם הנך החמה) מידי דהוי אהמיד של שחר אע"ג דעיקר מלואה עם הנך החמה כדכתיב ייראוך עם שמש (וני"מ) [מכל מקום] אם התפלל בזו השעה יא והנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המלואה שלה הוא בזמן התמיד ה"ה לכל זמן המוקדם עכ"ל וזה דברי רבינו מצאריס ועין מ"ש בדרישה:

פ"ט (ה) זמן תפילת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכו'. ריש פרק ד' דברכות מן תפילת השחר עד חלות ר' יהודה אומר עד ד' שעות ואסיקנא דעד סוף ד' שעות קאמר והלכתא כותמיה ולפני זה פריך בגמרא ורמינהו מלואה (פירוש של ק"ש) עם הנך החמה כדי שיטמוך גאולה לתפילה ומלא מתפלל ציוס כלומר ומשמע דאין זמנה אלא עם הנך החמה דוקא והיכי קתני מתניתין עד חלות או עד ד' שעות ומשני כי תניא הוה לומיקין ופירש רש"י לומיקין המקדימין למלות ומחורים לעשות דבר צומנו ומלותו

פ"ט [א] זמן תפילת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר וכו'. כבר כתבתי בפרישה דעת הרא"ש ורבינו. ורבינו ירוחם כתב זה לשונו זמן תפילה משיכיר את חבירו ברחוק ד' אמות ומצוה מן המוכרח שיחפלו אחר הנך החמה מיד ועוד פשוט בתפילת השחר דאם התפלל משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח יצא ע"כ וכתב ב"י ונראה שהוא סובר דהא דאמר אביי בפרק קמא דברכות לתפילה כאחרים דאמרו משידאה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירו להתפלל קאמר ונראה לי

דרישה

על הכה"ח ומעב"ח חמה על דלוינו זה וגם חמיה ש"ש שלו
בס"י רס"א שבה"ח להדליק נרות קודם שמשק"ח לא כחצ אלף
שבימי הקץ הוא כמו צי שעות וגם זה רק בצופק שלו אבל בצופק
שלנו נראה שאין כן אלף הוא פחות הרבה. עכ"ד :

והנה במעט שלא ראינו להשיבו צענון זה כי כמדומה לי שמעב"ח
לא הצין דברי היטב כי אני לא חצתי אלף שמשק"ח עד
שיעמדו כל הכוכבים הנמצאים ברקיע מהגדול עד הקטן שבקטנים,
וכן בצוקר השבתי משה עמחר כוכב אחד הקטן שבקטנים עד
שיעלה השמש. ואמרתו נראה בחוש דמיון זה הוא גם עתה יותר
מצי שעות. וא"כ מה מייחתי מעב"ח ראי מדברי החי"ל דלא מייירי
עד שיעמדו כל הכוכבים אפילו הקטן שבקטנים, ולא מייירי אלף
משק"ח"ק עד שיעמדו ג' כוכבים צינונים, והו פחות הרבה דברי
מוזמן עמידת ג' כוכבים צינונים עד שיעמדו כל הכוכבים הנמצאים
ברקיע אפי' הקטן שבקטנים הוא זמן רב. ובאמת אין רלוי
ליכנס צענון זה בזיכוח עם מעב"ח, למעב"ח מצי"א ראי לרצונו
מספרי הנמצאי דהפ"ש שלא הי' להם ידעי כ"כ בחכמה זו,
והבקיאוס יודעים שהאמת אחו. וימחול לעיון בצדורי הגרי"א צו"ד
ס"י רס"ב וצ"א"ח ס"י רס"א ויראה שצמדינתנו צימ"ס הארוכים
אין עומדים כל הכוכבים דהיינו שהכוכבים הקטנים שבקטנים אינם
נראים כלל, ובאמת כן הוא למי שיש לו ידיעה צענון זה, ומי"מ
אינו רואה ליכנס צלפול צה עם מעב"ח יען שאני מצין שאין לו
ידיעה בחכמה זו כלל :

ו בדבר אשר שלל חו"ד צמחה שלל הסוכות שהם צבל
בשנה מקורות בגג, ובסוכות פותחין בגג שכתב
בש"ח כת"ס שאחר הסוכות יש להסיר המזוזה ולקוצעה מחדש
משום חולמ"ה :

הנה ש"ח כת"ס אינו תחי, וכמדומה לי שצימ"ו חרפי ראינו
דבריו ולא ישרו צענון, רק נראה לי עוקר כמשי"ב במטה
אפרים ס"י כ"ז דחדרי המקור"ס כל השנה אף שצימ"ו חג
מסורין הקירו מ"מ צעזל זה לא נפטר מן המזוזה, וכן הדעה
והסברה נוחת ומסחברת והרואה לפטור עליו הרא"י. ולכן י"ל
דהיושב בסוכות הללו מקיים צי מלות מלות סוכה וישוזה צצית
שיש צה מזוזה. והעמ"ס שכתבו לפטור לא נראה צענון דרק
הסכך הוא דירת ארעו אבל הכותלים והפתח מותר להיות קבע.
וא"כ פשיטא דלא שייך צה חולמ"ה ורק בלא"כ אפילו אי נימא
כמשי"ב הפרמ"ג והכת"ס דפטורים בחג מן המזוזה, מ"מ לית צי
משום חולמ"ה שיהי לריך לאחר החג להסיר המזוזה ולקוצעה
מחדש כיון דאין הפסול בצוק המזוזה אלף בהצית דנעשה אז דירת
ארעו ונפטר, אז אם שוב מייחדה לדירת קבע א"ל להסיר המזוזה.
וגדולה מזו מצוהר בפרמ"ג בסי"י מ"י דעלית שיהיה לכסות לילה
ועשה לה לילה, ושוב יחדה לכסות יוס לית צה משום חולמ"ה.
וכ"כ גצי סוכה שמייחדה א"כ דהיינו אחר החג לקצע שפיר כשרה
המזוזה שקצע צה בתחילה, ואפילו קצע המזוזה בסוכות עלמנו
אף שהי' אז דירת ארעו מ"מ כיון שהי' די ציחוד צעלמ"א לית צי
משום חולמ"ה, וכ"ש צה"ס קצע המזוזה קודם החג צעוד שהיו
הגגות סגורים אף ששוב צימי החג נפתחו ושוב אחר החג נסגרו
פשיטא דלא שייך צה חולמ"ה ודומה ממש למ"ה שצימ"ו הסוכות
כשיורדין גשמים סוגרין הגגות ושוב כשפסקו גשמים פותחין הגגות
ויושבין בהסוכה ולא עלה על דעת שום אדם שיהי לריכוס לסכך
הסוכה מחדש דסכך הראשון נפסלה כשהי' הסוכה מסוגרת,
וכשפותחין א"כ תהי' הסכך פסול משום חולמ"ה, א"ז דאין זה
חולמ"ה כיון שגם אז לא הי' הפסול בהסכך עלמנו, אלף שהי'
עליו גג ולא הי' פסול בהסכך. והה"ד נמי ממש צדון המזוזה
אפי' אי נימא דצימ"ו החג הסוכה פטורה מן המזוזה מ"מ אין
הפסול בהמזוזה עלמ"ה אלף בהצנין וככ"כ אי חזר וחקקה לית
צי משום חולמ"ה, ופוק חזי מה עמ"ה דבר דלית דח"ש לתומרות
כאלו אפילו תהי' וצעלי הורלות והדין עמ"ה. ואבקש שכל ישרד
חזות צמדות כאלו שכבר הלכו צו נמושות וידועים לכל ואני

ככלאים מיהשז מעשה כדמוכה צמ"י מכות פ"ג גצי שהה כדי
לפשוט וללבוש דלוקה וכן מצרכות דף כ"א צמול"ה ללא"ס. בצבגדו,
אינו יודע מה ראי' היא, הא צעל ער"כ"ב לאו מעט"ס דלא הוי
מעשה קאחי עלה לחקור"ה שלא יהי' יול"ה אלף מעט"ס דלא חשיב
לקיחה ולא קרי' צי ולקח"ס. ועוד דגוף ענין זה דשהי"ה חשיב
מעט"ס לריך ציחור שכרי לאו דצי"י גצי חמ"ן נחשב ללאו שאין צו
מעשה א"כ דבתחילה קודם הפסח צה החימוץ על ידי מעשה
שהחמ"ן הוא א"ח הבייסה או שקנה א"ח החמ"ן ועב"ח כיון שהי'
בזמן היחר לא חשיב מעשה א"כ הה"ד צלק"ה ד' מו"ס קודם זמן
החי"ו. וכבר חצתי צענון זה גם למעב"ח. ועתה לא נפניתו לצ"ח
ענין זה כי טרוד אני צעניגוס יותר נחמ"ס :

ב ועל הספק שהצית מעב"ח שמתפק הפרמ"ג בסי"י ח"י
סק"ה בחולה הלי"ה צלילה אם כשר או הפשר דהוי
חולמ"ה. אני חמה מה החחיל להספק צה מ"ש זה מהמסכך
סוכתו קודם החג. דלע"ג דלא הגיע זמן חיוב עדיין מ"מ פשיטא
דהסוכה כשירה לית צי משום חולמ"ה. ומה חלוק בין המסכך
סוכתו קודם החג או תולה לית קודם אור היום כרי ח"ו
ואידי לאו זמן חיוב"ה הוא, וכיון דהתם כשר פשיטא דגם החולה
לי"ה צעלית צלילה ג"כ כשר. וגם משי"ב מעב"ח וק"ה גם הפרמ"ג
הטעם דכשר משום דזמן ממיל"ה קאחי, לדידי א"ל טעם זה שכרי
טעם זה לאו דסמכ"ה הוא כ"כ, שכרי המלי"מ צפ"ד מה"א אישיות
הלכה ז' מסופק צה"ס אם ממוסר זמן הוי דעל"ל משום סכרה זו
דזמן ממיל"ה קאחי ולא העלה דבר צרו"ע עיי"ש. אבל לדידי הטעם
דחולה לי"ה צלילה כשר, הוא משום דחולמ"ה לא הוי אלף צה"ס
הפסול הוא צגוף כדבר כמו צעלית צעל"ה ג' כנף ואחר תלי"ה
הלי"ה נעשה צה ד' אלף כל שהצבד צר חיוב"ה הוא ונפסל מלד
אחר שפ"דיו לא הגיע הזמן כיון דאין הפסול בצגוף הבגד לא הוי
חולמ"ה [ומה"ע לדעתו חונן שמתו נועל לפניו שפטור מן המלות
אם הט"ל לי"ה צבגד הס ג"כ כשר"ס, אף שצה ממוסר מעשה
לקצור מתו כיון דאין הפסול בהצבד] ולדעתו זהו הטעם של
השיטה המצוהרת בלוי"ה ס"י י' בהוט"ל לי"ה למועלת וא"כ הסיר
הלי"ה הראשונים וכשר"ס השניים ולא הוי חולמ"ה, וראייתו צשי"ע
החני"ה בסי"י ס"י י"ד נותן טעם לדבר ואינו נכנס ללבו כלל.
לדיך אפשר לומר דהתרת לי"ה הראשונים יהי' נחשב מעשה על
השניים, אבל הטעם כ"ל כיון שהצבד חייב צלי"ה רק שכבר
יש על הצבד לי"ה אחרות אבל עכ"פ הצבד חייב צלי"ה לכך לית
צי משום חולמ"ה. וכן יהי' הדין בקצע מזוזה שניה צצית שכבר
היה צו מזוזה ושוב הסיר המזוזה הראשונה שכשר המזוזה השניה
כיון שעכ"פ הצית חייב צמזוזה. ונראה שזה ג"כ כוונה הגמ'
צמנחות דקאמרה השמ"א צבל חוסוף קא"ו מעשה לא הוי וכי'
דכוננה צה כיון דעובר צבל חוסוף מוכה דהצבד חייב צלי"ה
שכרי אם תולין לי"ה צבגד פטור אין כאן צל חוסוף, ועט"ס זה
י"ל יותר נכון מהעמ"ס שכתבו האחרונים צה :

והניי צה וידיו דו"ש וש"ח בלוי"ה.
סעמיהאלי יז"י שנה תרפ"ד לפ"ק.

שמעון גרינפעלד

סימן עה.

לכבוד ידידי הר"ה"ג וכו' כש"ח
מ"ה חיים צבי עהרנרייך שליט"א
דומ"ץ [ואה"כ אב"ד] בה. מאד בעהמ"ח ספר קצה המטה.

76 א) אחדשה"ט קבלתי מכתבו ואנכי איש טרוד ולא יכולתי
השיבו, ועתה צחתי צדבר אשר כתבתי לו זה
איה שנים שגם צמדינתו יש יותר מצי שעות מן החחלה עה"ש

ש"י - נגור"ס ח"ק ג
גור"ס ו שמעון עהרנרייך שליט"א

בעזה"ש"ת

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

ספר

ישראל והזמנים

על עניני זמני היום והלילה
ומצות התלויים בהם

ח"ב

הנקרא "שרגא לחיים" בו יבואר זמן בין השמשות וזמן הלילה לשימות השונות שבחז"ל ובראשונים, ובעיקר יאיר נתיב במחלוקת ר"ת והגאונים.

ח"ג

יכיל טבלאות של הזמנים המדויקים לכל יום ויום, לפי השימות השונות שבחז"ל ופוסקים, וספחתי לו מבוא אשר בו יתבארו בקצרה ובראשי פרקים מקור מוצא כל שיטה ואופן החשבון

כל אלה חוברו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"

ומר"צ בבית הוראה שע"י התאחדות הרבנים

מה"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויכרך דוד ב"ח

ס' חינוך ישראל, שו"ת מקדש ישראל, ס' נשמת ישראל

שו"ת נשמת שבת ד' חלקים, וש"א"ס

נדפסה פעם ראשונה שנת תשמ"ד

שנת תשס"ב לפ"ק

מהדורה חדשה מורחבת

"דפוס הכתב"

פרק י"ב זמן עלות השחר

עלוה"ש (שהוא כשאר הרשון מחיל להמונץ
 בפאת המזרח) עדיין לא האיר פני המזרח,
 וכמו שהעתיק באמת (בסק"ב) מהרמב"ם
 כנ"ל) וחולק על המחבר שהוסיף מיצת והאיר
 "פני" המזרח, שמשמעות לשון זה משמע
 דעלוה"ש היינו שמשפט אור הצוקר על כל פני
 המזרח וזה אינו כנ"ל דבאר הנונץ הו עלוה"ש,
 עיי"ש במחזה"ש"ק, והעתיק דבריו בשו"ע הרב
 (ס"א) להלכה וכן דעת הפר"ח, וכ"כ המנ"ח
 (מנ"ח ס"א) דבצדקאי הו עלוה"ש, ורק לענין
 קרבנות קיי"ל כמתיא בן שמואל דזמנו משהאיר
 כל פני המזרח משום דלמא אחי למיטעי, וכ"כ
 בערוה"ש העמיד (הל' תמידין ומוספין סי'
 ק"א), ועיי"ש שעלוה"ש הוא ח' מיל לפני
 נה"ח, והאיר כל פני המזרח הוא ד' מיל לפני
 נה"ח וז"ע), וע"ע בערוה"ש (או"ח סי'
 רס"א), וכ"מ דעת הרש"ש (מגילה דף כ')
 דהאיר המזרח הוא אחר עלוה"ש, וע"ע בקנה
 וקנמון (סי' א' אות ב'), [וזה דלא כא"ר
 (סק"א) דלהמג"א הו עלות השחר אף שלא
 האיר פני המזרח "כלל", והשיג עליו מד'
 הרמב"ם בפנה"ש, וזה אינו שהרי המג"א עצמו
 העתיק לשון הרמב"ם (בסק"ב), כנ"ל, אלא
 בודאי שדעת המג"א לחלק בין אור הנונץ במזרח
 ובין האיר פני המזרח].

ואף שצ"ח מבואר נמי כפסק המחבר
 דעלוה"ש הוא בהאיר המזרח, שכתב שם

ב' המחבר (בסי' פ"ט ס"א לענין זמן חפלת
 שחרית) דזדיענד אס התפלל שחרית
 משעלה עמוד השחר "והאיר פני המזרח" ילא,
 ומקור לשון זה הוא ברא"ש (ריש פ"ד דברכות)
 ובדרינו ירוחם, ובטור, ויונא דתרווייהו בעיני
 עלוה"ש וגם האיר פני המזרח, ויש להסתפק
 בלשון זה אי הכוונה דעלוה"ש היינו האיר פני
 המזרח, או"ד רק לחפלה חרתי בעי שעלה השחר
 וגם האיר המזרח, אבל עלוה"ש לשאר דיני חורה
 (שהוא חללת היום) הוא עוד מקודם, ובמג"א שם
 (סק"ב) מביא משם הרמב"ם דעלוה"ש הוא האור
 הראשון המתחיל להמונץ בפאת מזרח קודם עלות
 השמש עיי"ש, נמצא לפי זה הרואה לידע זמן
 עלוה"ש יש לו להביט אל פני המזרח וכשרואה
 שמתחיל אור להמונץ שם אז הוא זמן עלוה"ש,
 ולכאורה זהו לפני זמן שהאיר פני המזרח, וע"ע
 בפהמ"ש להרמב"ם (פ"ג דמס' יומא) דעלוה"ש
 הוא כשרואין פני מזרח שמתחילין להשתנות, ובס'
 יסוד יוסף (לרבו של בעל קב הישר, פרק פ"ד)
 כ' דעלוה"ש הוא כשהרקיע במזרח מתחיל להאיר
 ונוטה כמו קו לבן רוחב קטם כמו עמוד ממש
 מחוץ לארכו בין נפון לדרום עכ"ל, וכ"כ בקב
 הישר (פרק ז' אות א').

← וזכר נחלקו בזה הפוסקים דמג"א (סק"ג)
 מבואר דזדיענד אס התפלל אחר
 עלוה"ש אף קודם שהאיר פני המזרח ילא
 עיי"ש, מבואר איפה דס"ל בפשטות בזמן

ל רק ציוס ו' יונא
 זל היום שבו חלה
 דציוס ו' דזמבער
 קופה יוכל ליפול רק
 יפה לפני חרות היום
 צלילה בשעה 4:30
 שניו (אולי נהגו כן
 ז עד חרות לילה על
 קדימוהו, או מפני
 לוה"ש על כן כשחל
 יותר ללילה שלפניו
 ימו הניטל, ואולי
 תקופה לפני חרות
 יו, אבל יש שאין
 מחזיקים ניטל צלילה
 יוגה"ב הנ"ל משם
 ו לה' הפרו חורמין
 צבת נופלת ב"ו].

זעת התקופה כלל
 ל צלילה אור ליום
 לערב אחר צאה"כ
 זחיל ו' יונא, וכן
 צעלוא בחו"ל היה
 וס ו' יאנואר (וכן
 צעלוא ז"ל), אלא
 ל המנהג והתחיל
 מה שכתב בקובץ
 לדחוק בטעמו).

ניטל" והמקורות
 דצרינו לעיל שם
 בה.

התחלת זמן תפלת השחר כשהאיר פני כל המזרח, ולא סגי כשהצריק השחר כנקודה בלצד עיי"ש, והי שחולק על המג"א בנוגע לזמן תפלה, אבל אינו ראוי שחולק עליו במהות האור שקובע זמן עלוה"ש שנוגע גם לשחר הרבה דיני חורה, דדוקא לזמן תפלת שחרית כיון לזמן הקרבת התמיד של שחר הי' כשהאיר פני כל המזרח כמבואר במס' יומא (דף כ"ח, מחמת טעות שאירע להם שעלה מאור הלצנה וסדרו שעלה השחר) על כן ס"ל דקודם זמן הקרבת התמיד אינו זמן תפלה, משא"כ לזמן עלוה"ש הנוגע לשחר הרבה דיני חורה אפשר דמודה ג"כ דעלוה"ש הוא כשאור מתחיל להתנוצץ במזרח (והיינו נמי כשהצריק השחר כנקודה בעלמא), וכן אין ראיה מלשון הרא"ש הג"ל כלל לענייניו שהרא"ש לא הוכיר שם מידי מענין עלוה"ש הנוגע לשחר דיני חורה ולא דיבר שם רק בנוגע זמן תפלה, שזה לשונו שם ותחלת זמנה (של תפלת השחר) יראה משיעלה צרק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוי התמיד השחר עכ"ל, ולהדיא מוכח כן ממה שדימוהו לתמיד של שחר. L

74 ב) אמנם בערוך השלחן (סי"א) מביא משם הרא"ש דעלוה"ש היינו האיר פני המזרח (וכבר כתבנו למעלה שאין ראוי מדבריו), ושכ"כ רש"י במס' יומא (ריש פ"ג), והגר"א בשנות אלף ריש ברכות (ועיי"צ דדוקא האיר "כל" המזרח הוא אחר עלוה"ש, אבל האיר "פני" המזרח היינו עלוה"ש, ועיי"ש שמה על המג"א), וכ"מ מד' שצלי הלפט (ענין תפלה אור ה'), גם המ"צ (בבב"ל ד"ה ואם) האריך בדבר והביא שהצ"ח והא"ר והגר"א ודה"ח חולקים על המג"א דמעלוה"ש לאו ימנא הוא עד שיאיר פני המזרח

ולא סגי כשהצריק השחר כנקודה בלצד עיי"ש, [וכבר כתבנו שאין ראיה מדברי הצ"ח לגבי זמן עלוה"ש דעלמא, וראיתי בס' חרות השמש (דף ס"ו) שמפרש דעת הא"ר רק לענין תפלה אבל בעצם זמן עלוה"ש מודה להמג"א עיי"ש, אמנם מלשון של הא"ר שם שנשמיע לדבריו מפהמי"ש להרמב"ם משמע דמדן עלוה"ש מיירי לא מלד תפלה], וע' מה שהאריך מזה בס' אורות חיים (פ"ד).

וע' בביאור הגר"א (יו"ד סי' רס"א) דעלוה"ש הוא כשהצריק מתחיל להאיר, וע' אשל אברהם (בוטשאטש - מהדו"ת סי' נ"ח) שז' צוה"ל ואולי יש ג"כ איזה ספק אודות עלוה"ש אם הוא תיקף בהתחלת הארה כל דהו או יש איזה שיעור שיהי כעין סגנון עמוד אור בערך ראות העין עכ"ל.

ג) ובח"י רע"א (או"ח סי' פ"ט) מביא מהירושלמי דכשהאיר היום רק קצת אעפ"י שעדיין נראין הרבה כוכבים יום הוא עיי"ש, וזה דלא כמו שז' בס' פקודת אלעזר (סי' נ"ח דף ז') עיי"ש ודו"ק, ובשו"ת מהרש"ג (ח"צ סי' ע"ה) סימנא מילתא דעלוה"ש הוא משעה שנחסר ראיית כוכב אחד קטן שבקטנים מחמת אור היום המתחיל להתנוצץ, וע"ע שו"ת מלמד להועיל (או"ח סי' ל' אות ז').

[ואגב נראה דהנוסע בספינת האויר ורואה במזרח העולם שמתחיל להתנוצץ אור הראשון דעדיין לא חשיב עלוה"ש, אלא משערינן אילמלי היה עומד בספינה על היס אי ג"כ היה רואה אור זה, דלא מתחשבין במה שרואה על ספינת האויר הנוסע באויר גבבהי מרומים, מאחר ששם אינו מקום הראוי לישוב, אלא משערינן אם היה נראית על פני האדמה.]

אופן חשבון זמן עלוה"ש (ד) והגבה צער אנתנו ולא נדע של אור המתנוצץ האיר המזרח, אבל מצינו בש"ע עלוה"ש, והו אמרם ז"ל במ דמעלות השחר ועד נצה"ח יש (ולעולא ה' מיל), ועל פי זה זמן עלוה"ש בכל מקום ומה נצה"ח (וע"ז יש בזמנינו לוחו מאת חכמי אורה"ע) נחשוב מי מיל ואז הוא זמן עלוה"ש המשניות להרמב"ם הג"ל (הנ"ל) דעלוה"ש קודם לנו וחומש שעה (72 מי

מיהו לפי מה שכתב בשו"ת (סי' ז"ו) לאחר שז' שחולקים על שיטת ר"ת וס"ב שבת (דף לד) דמשמשו ביהשמי"ש היינו שקיעה ראו ג' רבעי מל היו לילה, ומה הנ"ל דיש שיעור ד' מיל מ: ז"ל שהדר זו רצי יהודה

(מד) מיהו בעיקר הדבר שכן פסחים הנ"ל, זה ו הנ"ל גם בנוגע זמן לילה וש לשיטות הגאונים ודעימיה הכ וכ' בשו"ת מהר"ם אלאשקאו פסחים, וא"כ ממילא שנמי א שם הבאנו מביאור הגר"א (כס להלכה (אלא דבמס' מיירי מדין ל נקטינן להלכו

כמו כן ענין התפלה אינה נכנסת בפרטי המצות מפני שהתפלה הוא ענין כללי, וכן הוא על פי חכמת הנסתר. [וכן מושג לנ וכנל]:

ו דוד המלך ע"ה אמר (תהלים נה י) 'ערב ובוקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי'. ואמר (שם קמ"ב ג) 'תכון תפילתי קטורת לפניך'. הרי שהתפלה חשובה כקטורת. ודניאל הצדיק גם בהיותו בגדולה היה מתפלל שלש פעמים ביום, כדכתיב (דניאל ו י) 'וזמנין תלחא ביומא הוא ברוך על ברכוהי ומצלי ומודי קדם אלהה', ומסר נפשו על התפלה שמפני זה השליכו אותו לגוב האריות. ולא לחנם טרחו אנשי כנסת הגדולה שהיו ביניהם כמה נביאים וק"ך זקנים והמה סידרו לנו סדר התפלה ברוח קדושתם, וכל תיבה ותיבה עומד ברומו של עולם, ותלילה לנו לשנות מנוסחתם אף כקוצו של יו"ד. וכל שכן לאותם הפוקרים ששינו נוסח התפלה מלשון הקדש ללשון לע"ז, ואין להם חלק באלהי ישראל ובתורתו הקדושה, וגאותם כסכלותם דאיך יעזו אנוש בדורותינו לשנות ממה שיסדו אבות העולם ק"ך זקנים ומהם כמה נביאים חגי זכריה ומלאכי עזרא ונחמיה וזרובבל ויהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, כמו שכתב הסמ"ג במצוה י"ט, ע"ש, וכן הרמב"ם שם (פ"ד, ע). והשינוים הקטנים שבין נוסח אשכנז לנוסח ספרד אין זה שינוי, דשניהם נתקבלו מראש ומקדם, והרי כולם שווים במנין הברכות ובעיקרי הענינים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. וכבר כתבנו בזה בסימן ס"ח (פ"ג, ע"ש):

ח ותקנו שלש ראשונות שבת לה, ושלוש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הצרכים שבעולם, כמו שכתב הרמב"ם שם שהם כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן. עכ"ל. והמדקדק בהתפללות הקדושות ההן ימצא בה ענינים נפלאים גם על פי הפשט, וכ"ש שבודאי רמזו בכל ברכה וברכה ענינים העומדים ברומו של עולם, ולא לחנם אמרו החכמים דתפלה צורך גבוה הוא:

ט ותקנו שתהא מנין התפללות כמנין הקרבנות, שתי תפללות בכל יום כנגד שני תמידין, תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים.

וכל יום שיש בו קרבן מוסף כמו שבת ויו"ט וראש חודש, תקנו תפלה שלישיית, ונקראת תפלת מוסף. ותפלה של שחר כנגד תמיד של שחר, ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים. וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת כלילת ונקראת תפלת ערבית, כנגד איברי תמיד של בין הערבים שהן מתעכלין והולכין כל הלילה, כמו שנאמר (ויקרא ו ג) 'היא העולה על מוקדה וגו' כל הלילה', כמו שאמר דוד 'ערב ובקר וצהרים אשיחה' וגו' (תהלים נה י), וכמו דניאל שהתפלל ג' פעמים ביום כמ"ש (פ"ג). ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, כיון שאין לו קרבן בפני עצמו, ואעפ"כ נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם לחובה:

י וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה ביום תענית ציבור סמוך לשקיעת החמה, כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית, ונקראת תפלת נעילה, כלומר נעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה [תנ"כ (שם)]. ואנו אין מתפללין אותה רק ביום הכפורים בלבד, דקיי"ל [פסחים נד:] אין תענית ציבור בחוץ לארץ, ואפילו ט' באב אינו כתענית צבור לענין נעילה [שם]. ונמצא דבכל יום יש שלש תפללות, ובשבת ויו"ט וראש חודש ארבע, וביום הכפורים חמש. ועוד אמרו בגמרא [נדרים טו:] דאברהם תקן תפלת שחרית, ויצחק תיקן תפלת מנחה, ויעקב תפלת ערבית, וילפינן זה מקראי, ע"ש, וכן הוא בירושלמי ריש פרק תפלת השחר (פ"ג). וגם משמע שם דתפלה הוי חיוב מן התורה מקרא ד'ולעבודי' כדעת הרמב"ם, ע"ש:

יא כתב רבינו הבי"ב בסעיף א' זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב (תהלים עב ה) 'יראוך עם שמש'. ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ארבע שעות, שהוא שלישי היום. עכ"ל. וכן הוא לשון הטור שכתב זמן תפלת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח וכו', ע"ש. וכן הוא לשון הרא"ש בריש פרק תפלת השחר (פ"ג) וזה לשונו: ותחלת זמנה יראה משעלה ברוך השחר

והאיר פני המזרח, ע"ד עמוד השחר הוא האיר הוי לילה. וכן כתב רש"י (פ"ג ד"ה י"ג). וכן כתב אבן למשניות ריש ברכות נ' לשונו שם: רבן גמליאל השחר, הוא האיר פני דמבואר בריש פ"ג דיון הוא אחר עלות השחר, שהוא התפשטות יום גמ סתם הוא עלות השחר המוהיס מאד, ולדעמו הן זאנו כן דמנד מאור הלגנה המזרח ואינו ענין לכאן, וגם: מיכן הגר"א שם.

יב אב"ל במדרש רבה איתא אמר רב השחר עד האיר המזרח המזרח עד שתנץ החמו ומאמר זה איתא גם ביר (פ"ג) וריש פרק קמא דנ אמרו לשון איילת השד אליהו שס כתב דעמוד השמו להירושלמי, אבל תמיהני הא וכן כתב הממונת סהונה ע"ש. ואולי דס"ל מדאמרינן דמעלות השחר עד הן ד' הוי ח' מילין, ע"מ דהש"ס אינו כן, ומלנו צוה שיעם (פסחים ג - ה) צמורינו אור סימן קפ"א.

יג שני חכמים במשנה השחר עד חצו ארבע שעות, ואיפסקא

[א] ודעת המשנ"ב (פ"ג) ופ"ל הוא אחר זמן עלות השחר. יום וי"א דרק מזמן האיר ה יש לחוש בכל דבר שמצו שהאיר המזרח לתזור ולע כתפילה אם התפלל קודם

סני ערוך גמלאן
ז"ז א"כ
מכוננת פרי צמחון

יהודה. וכתב הרי"ף (יב) ואף ע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות, היכא דטעה וצלי לאחר ארבע שעות, שכר תפלה יהבי ליה, שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה. עכ"ל. וכן כתב הרמב"ם בפ"ג מתפלה (יב). ולשון הטור כן הוא, ואם עבר ולא התפלל עד ארבע שעות, יתפלל עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא. עכ"ל. וכן הוא לשון רבינו הב"י בסעיף א', אלא שהוא כתב ואם טעה או עבר וכו', ע"ש. וכתב רבינו הרמ"א ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית. עכ"ל. ונלשון הרמב"ם כהניח יוסף, ע"ש:

יד ואע"ג דהרי"ף והרמב"ם לא הזכירו עד חצות, מ"מ כונתם כן, כיון דמטעמא דרבנן אתו עלה והם לא אמרו רק עד חצות. ולאחר חצות הדין כן, דאם עבר במזיד אין לו שום תשלומין, ואם טעה או נאנס מתפלל במנחה שתיסוף, ויתבאר בסימן ק"ח (יב). והרי"ף לא הזכיר זה משום דלא מיירי עדיין בדין זה. ולכן הרמב"ם והשו"ע הוסיפו טעה או עבר, משום דבעבר לא שייך דין זה. ורבינו הרמ"א שכתב דאחר חצות לא יתפלל כונתו אעבר ולא אטעה, וסמך אדלקמן, ועוד דבשם מתפלל מנחה מקודם כמ"ש שם. וכן הוא מסקנת הגדולים [מג"א סק"ה וט"ו סק"א], וכן יש להורות:

א **זו כיון שהגיע זמן תפלה והיינו מעלות השחר** א **מג"א סק"ח**, אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום. וכך אמרו בברכות [יג] כל הנותן לחבירו שלום קודם שיתפלל כאלו עשאו במה. כלומר שהתפלה היא במקום קרבן, והרי זה שמקבל פני חבירו קודם שמקבל פני שכינה בתפלה, כמו ההולך להקריב בבמה ומניח

והאיר פני המזרח, ע"ש. מבואר מדבריהם דעמוד השחר הוא האיר פני המזרח, וקודם זה הוי לילה. וכן כתב רש"י ריש פרק ג' דיומא (כ. ד"ה זמן). וכן כתב אחד מהגדולים בפירושו למשניות ריש ברכות [הגר"א שנתם אליהן] וזה לשונו שם: רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר, הוא האיר פני המזרח. עכ"ל. וזה דמבואר בריש פ"ג דיומא דהאיר כל המזרח הוא אחר עלות השחר, זהו האיר כל המזרח שהוא התפשטות יום גמור, אבל האיר המזרח סתם הוא עלות השחר [א]. ונדוני המג"א סק"ג ממוהים מאד, ולדעתו הן דיומא האיר המזרח, ע"ש, ואינו כן דמ"ל מאור הלגנה המשיכו שם עד האיר כל המזרח ואינו ענין לכאן. וגם שהקשה בסק"ג על הרמב"ם, מיהן הגר"א שם, ע"ש ודו"ק]:

יב אב"ל במדרש רבה בראשית [פרשה י' (י)] איתא אמר רבי חנינא משעלה עמוד השחר עד האיר המזרח ארבעה מילין, ומהאיר המזרח עד שתנף החמה ארבעה מילין, ע"ש. ומאמר זה איתא גם בירושלמי ריש פ"ג דיומא (י"ג) וריש פרק קמא דברכות (י"ב), ובירושלמי אמרו לשון איילת השחר, ע"ש. [והגר"א שנתם אליהו שם כתב דעמוד השחר אינה איילת השחר, וכוננו להירושלמי, חל על תמיהי הא צמדש איתא עלות השחר וכן כתב המתנת כהונה שם (ד"ה שאלמה) דהיינו הן, ע"ש. ואולי דס"ל מדאמרינן בש"ס דלין בפסחים ז"ד. דמעלות השחר עד הן ד' מילין ולהירושלמי והמדרש הוי ס' מילין, ש"מ דהש"ס שלנו אינו סובר כן. ולענין אינו כן, ומלנו צוה שיטת ר"ת שיתבאר בסימן רס"א (שפ"ס ג - ה) בתנורינו אור ליטרים על ספר הישר לר"ם סימן קס"א, ע"ש ודו"ק]:

יג שנו חכמים במשנה [ריש פ"ד (מ"ב)] תפלה השחר עד חצות, רבי יהודה אומר עד ארבע שעות, ואיפסקא הלכתא בגמרא כרבי

פסקי משנה ברורה

לסמוך בזה בדיעבד שלא לחזור ולהתפלל משום חשש ברכה לבטלה, וצ"ע. [ג] במשנ"ב (סק"ז) כתב דאם לא התפלל במזיד עד ד' שעות, טוב שיתפלל אז בתנאי שאם מצד הדין פטור הוא בתורת נדבה, כי יש פוסקים שסוברים דאם הויד עד ד' שעות שוב לא מצי להתפלל. [ג] במשנ"ב (סק"י): אמנם בדיעבד אם התפלל שחרית בתצי שעה זו

[א] ודעת המשנ"ב (סק"ז וכה"ל ד"ה וס) דזמן משהאיר המזרח הוא אחר זמן עלות השחר. וי"א דזמן עלות השחר הוי יום וי"א דרק זמן האיר המזרח הוי יום. ולדינא בוודאי יש לחוש בכל דבר שמצוותו ביום שאם עשהו קודם שהאיר המזרח לחזור ולעשותו לאחר שהאיר, אמנם בתפילה אם התפלל קודם שהאיר המזרח אפשר דיש

זמו שבת וי"ט
ונקראת תפלת
זמיר של שחר,
ין הערבים. וכן
זה אחת בלילה
י תמיד של בין
כל הלילה, כמו
מוקדה וגו' כל
ובקר וצהרים
אל שהתפלל ג'
תפלת ערבית
שאינ לו קרבן
ישראל בכל
ערבית וקבלוה

זה ביום תענית
ה, כדי להוסיף
ונקראת תפלת
ם בעד השמש
מתפללין אותה
[פסחים נד:] אין
ר ט' באב אינו
ונמצא דבכל
ט וראש חדש
אמרו בגמרא
שחרית, ויצחק
ערבית, וילפינן
ולמי ריש פרק
ום דתפלה הוי
דעת הרמב"ם,

א זמן תפלת א
עם הנץ החמה,
שמש. ואם
יר פני המזרח,
שעות, שהוא
ן הטור שכתב
עמוד השחר
כן הוא לשון
ור (פ"ה ב) וזה
ה ברק השחר